

AMIT HITE AD AZ EMBERNEK

Mustó Péter SJ

Szent Ágoston már ezerhatszáz évvel ezelőtt látta, hogy az ember hite nem ugyanarra a szükségletére ad választ, mint a tudása. Szent Ágoston hitt, hogy megértse Istent, az egyház tanítását, az emberi valóság kibogozhatatlan történéseit, saját magát.

**Hit és tudás
szétválnak
egymástól az
évszázadok során**

Luther radikálisan elválasztotta hitét a tudásától. Számára a hit kegyelem. Isten ajándéka, amelyet elfogadunk vagy visszautasítunk. Dönthetünk mellette. De nem mi rendelkezünk afölött, amit hiszünk. A hitet kapjuk. Erőt vesz rajtunk. És erőt ad.

A hit és a tudás radikális szétválasztása a felvilágosodás korában sokak számára a hit tagadásához vezetett. Kant mint hívő filozófus Istent a tiszta észszel akarta bizonyítani. De be kellett ismernie, hogy a tiszta értelem szintjén Isten valósága nem bizonyítható.

Ha Isten léte az értelem szintjén nem bizonyítható, akkor a tekintélyelvű morális parancsok hitelüket veszítik. A hivatkozás Istenre már nem ad biztonságot. Nem igazít el abban, hogy mi helyes és mi megengedhetetlen. Mi igaz, mi nem igaz. Az élet mégis megköveteli, hogy döntéseket hozzon az ember. Olyan egzisztenciális döntéseket is, amelyeknek a következményeit nem látja át. Kant szerint csak az erkölcsi döntések vezethetnek az értelem határain túlra.

Sören Kierkegaard (1813–1855) protestáns teológus komolyan vette és elfogadta azoknak a filozófusoknak a kritikáit, akik felismerték, hogy a tekintélyelvű, hitre alapozott igazságok tiszta emberi észszel nem bizonyíthatók. A racionálisan gondolkodó ember számára az erkölcsi rend, az igazság keresése nem épülhet isteni kinyilatkoztatásokra. Hiszen Isten léte, az abszolút, végső igazság a hit világához tartoznak.

**Amiben a hit és
a tudás különbözik
egymástól**

Istenbe vetett hitét Kierkegaard nem veszi védelmébe a filozófusok meggyőző racionális érveivel szemben. Védekezés helyett az foglalkoztatja, hogy mit ad a hit az embernek. Miben különbözik a hit útján szerzett tudás a racionális gondolkodással elért ismeretektől? Mit kap a hívő a hite által?

A hit és a racionális úton szerzett ismeretek nem zárják ki egymást. Mert a hit ellenpólusa nem a tudás. S a tudás ellenpólusa sem a hit. A tudás ellenpólusa a kételkedés. A hit ellenpólusa a kétségbeesés.

Az értelem által szerzett tudásnak van alternatívája. Vagy így van valami, vagy úgy van. Valami van vagy nincs. A hit alternatívája a teljes összeomlás, az élet értelmének elvesztése.

A racionálisan szerzett ismeret a tudást növeli. A hit az emberi személy létjogosultságát erősíti. Egzisztenciális biztonságot ad.

VIGILIA
789

Aki valamit tudni akar, olyan válaszokra vár, amelyek érthetőek, értelmesek, logikusak, bizonyíthatók. Megfigyelőként viszonyul ahhoz a valósághoz, amelynek igaz voltát, valós természetét keresi. Függetlenül személyes sorsától.

A hívó ember résztvevőként viszonyul a meggyőződéséhez. Nem megfigyelő. Személyesen, egzisztenciálisan érintett. Saját sorsa a tét. Ha hite megkérdőjeleződik, akkor gyökereiben rendül meg. Élete értelmét veszti. Kétségbeesik.

A racionálisan szerzett ismeretek belátást, megértést, felismerést eredményeznek. Függetlenül attól, hogy az egyes ember milyen személyes döntéseket hoz. Hogy szavai megegyeznek-e tetteivel. Hogy életvitele hiteles-e.

A hiteles életvitel nem elvont dolgokról szól. Nem tényekről, állításokról, amelyeket bizonyítani vagy tagadni lehet. A hit az egyedi ember életvitelét szólítja meg. Befolyásolja. Egzisztenciális, személyes döntést követel tőle. Aki hisz, az életét teszi kockára. Hajlandó áldozatot hozni. Hitéért meghalni is képes.

A hit személyes döntésre készítet, hiteles életvitelre

Ha az emberről általánosságban beszélünk, akkor az egyediségnek nincsen helye. Az emberi személy elvont fogalomná válik. Az egyedi ember életvitele viszont konkrét. Személytől függő. És nincs egyszer s mindenkorra kialakulva. Változásoknak van alávetve. Fogamzásakor adottságokat kap, amelyekkel más ember nem rendelkezik. Testi és szellemi jellegzetességei mellett tőle idegen tényezők határozzák meg a fejlődését, érdeklődését, jövőjét. Jó vagy rossz élettapasztalatai, sikerei és kudarcai, hormonjainak működése is alakítják. Olyanná, amilyenné válik. Befolyásolják látásmódját. Életvitelét. Így egzisztenciálisan megélt igazságai lesznek.

Kierkegaard az egzisztencialista filozófia megalapítója. Az egzisztencialista filozófusok irodalmi alkotásokban teszik szemlélhetővé az emberi lét valóságát. Drámai történeteken keresztül keresnek választ az élet kihívásaira. Az egyedi ember megélt valóságára hívják fel a figyelmet. A résztvevő perspektívájába helyezkednek. A résztvevő helyzetébe, akinek igazságai elválaszthatatlanok személyes életvitelétől. Igazságai személyessé váltak. Amit igaznak tart, ami számára valós, annak köze van ahhoz, ahogyan él, ahogyan viselkedik, ahogyan dönt.

Személyes döntéshez szabad akarat szükséges

Amikor az ember egzisztenciális problémáival küzd, amikor nehéz döntés előtt áll, amikor tetteinek következményeit nem látja át, akkor racionálisan szerzett ismeretei nem adnak számára végső biztonságot. Nem segít, ha tudja, hogy van szabad akarata.

Az emberi szabad akarat elvont fogalom. Általános jellegű. Az emberről mint olyanról, az absztrakt szubjektumról állítható, hogy szabad akaratú rendelkezik. A konkrét, önmagával küzdő ember akarata ritkán nevezhető szabadnak.

tem-e el halálos bünt, segítségemre sietett az egyházi tanítás, miszerint halálos bünt csak tudva és akarva lehet elkövetni. Kérdeztem magamtól, hogy szabad volt-e az akaratom. Megnyugodtam, mert úgy láttam, hogy sosem tettem igazán szabadon azt, amivel magamat vádoltam.

De ami egyrészt megkönnyebbülést hozott, tudniillik hogy az akaratom nem volt igazán szabad, az másrészt bizonytalanná tett. Létezik-e egyáltalán szabad akarat?

Kierkegaard a szabad akarat problematikájában eligazító meglátásokra jut. Számára nem az a kérdés, hogy van-e szabad akarat, hanem az, hogyan válhat szabaddá az ember. Az ember az őt meghatározó tényezők és körülmények közepette hogyan juthat el ahhoz, hogy önmaga lehessen? Szabaddá válhasson.

Csak aki önmagává vált, az dönt szabadon

A folyamatot, amely oda vezet, hogy az egyes ember önmagává váljon, emancipációnak nevezi. Marxhoz hasonlóan, aki a társadalom politikai szintjén tanulmányozta, hogyan juthat tudattalanságából öntudatra egy elnyomott népréteg. Azért, hogy szabadabban rendelkezessen saját sorsa fölött. Hogy önmagává válhasson.

Az emancipáció lassú ébredés. A kiskorúság homályos, zavaros állapotában még nem alakul ki letisztult önképe az embernek. Nem ismeri fel a tényezőket, amelyek korlátozzák, akadályozzák vagy segítik kibontakozását. Nem látja, milyen idegen hatások határozzák meg viselkedését. Milyen erők befolyásolják döntéseit. Mi teszi azzá, amivé lett. Még nem vált önmagává.

Az emberi személy akkor válhat önmagává, ha saját adottságaival együtt az őt meghatározó idegen tényezőket is felvállalja. S viseli a felelősséget azért, hogy olyan, amilyenné vált.

Kierkegaard számára létfontosságú kérdés, hogy sikerül-e az emberi személy emancipációja. Önmagává tud-e válni? Életvitele különben nem lehet hiteles. Nem önmaga. S akinek az emancipációs folyamata sikertelen, az életének kudarcát éli meg. Kétségbeesik.

Magányos döntéshelyzetben a hit a támasz

A kétségbeeséstől nem óv meg az értelem. Hitre, belső biztonságra van szükség. Bizalomra abban, hogy vannak erők, amelyek fölött nem rendelkezünk. Magasabb rendű erők, amelyek segítségünkre vannak. Bennünk s körülöttünk. Rájuk hagyatkozhatunk. Egzisztenciális kiszolgáltatottságunkban nem várt válaszokat kaphatunk. Ezek a válaszok olyan megoldást hozhatnak, amelyekre talán nem is számítunk. Ezért a hívő számára hite nagyobb biztonságot jelent, mint ismeretei, tudása. Vagy „technikái”, amelyek fölött ő maga rendelkezik.

A hívő keresztény azt a bizalmat, amelyet a magasabb rendű erőkhöz helyez, Istenbe vetett bizalomnak nevezi. Van Isten, akivel egzisztenciális döntéseiben számol. Istennél van megoldás. Van megváltás.

Aki hisz, az végső soron nem tudja igazolni hitének jogosultságát. Istenérve kísérletek, hogy megindokolja, megmagyarázza, miért hisz. Hitigazságokat lehet ismerni, kívülről megtanulni. De a hit ismerete nem jelent hitet. A hívő bízik az élet erejében. Elfogadja, hogy léte adott. Nem ő találta ki önmagát. Ráhagyatkozik a létezés teremő képességére. És személyes, egyedi módon viszonyul sorsához, amelyet nem ő választott magának.

A döntés az élet ereje mellett nem szükségszerűen tudatos. A megfogamzott embrió ösztönösen bízik élete erejében. A magára hagyott gyermek vagy nehéz helyzetbe került felnőtt rászorul, hogy keresse, végső soron kiben, miben bízhat meg.

A hit azonban ajándék. A hívő kapja a hitét, de beleegyezést igényel részéről.

**Az egész életet
átitató hit egy
példája**

Személyesen nagyon jól ismertem, hívő asszony volt. Nem valamit hitt, nem valamiben hitt. Életének volt egy meghatározó meggyőződése, ereje, forrása, amiből mindig meríteni tudott.

Hite képekhez, történetekhez, személyes tapasztalataihoz kötődött, életétől szétválaszthatatlanul. Emlékekhez, rendszeres imádkozásaihoz, tanításokhoz, amiket kapott: Isten valóságáról, a Szentlélek erejéről, Jézus Krisztusról, aki szereti, megbocsát neki. Nem elszármó képek voltak ezek, hanem életfelfogását, életvitelét, döntéseit meghatározó benső tudás. Erőt kapott belőlük, hogy küzdjön, kitartson, megbocsásson, remélhessen.

Amikor már tudta, hogy hamarosan meg kell halnia, gubbasztott, egyértelműen szorongott. Váratlanul azt mondta nekem: „Jézus egy sziklán ül fehér ruhában. Nem mozdul.” Pár nap múlva megismételte ugyanezeket a szavakat: „Jézus egy sziklán ül fehér ruhában. Nem mozdul.” Halála előtt 2-3 nappal váratlanul letérdelt, teljesen felegyenesedve, felemelt fejvel, imára összetett kézzel, s csak ismételtette: „Jézus Krisztus, Jézus Krisztus, Jézus Krisztus”. Ezek voltak az utolsó szavai. Többet meg se szólt. De tudatánál volt. Minden szorongásnak, félelemnek jele nélkül.

Feltételezhetően Jézus megjelent újra, s most megmozdult. Erőt kapott tőle ez az asszony, vigasztalást, szeretetet? Szorongásától egyértelműen megszabadult.

Személyes vallomásokból ismerek ilyen imatapasztalatokat. Ezek a képek, élmények az imában egyediek. Kizárólag csak az érintett személynek szólnak. Nem lehet őket előidézni, s nem ismételhetők.

**Kierkegaard
Krisztus megváltó
erejében hitt**

Kierkegaard Luthert követi. Luther nem talált szabadulást a rossz lelkiismerettől. Sem az akaraterő, sem a vallásos gyakorlatok, sem a jótettek nem segítettek. Csak a hit abban, hogy Krisztus megváltja. Megmenti az örök kárhozattól. Hite óvta meg a kétségbeeséstől.

Kierkegaard-nak is Krisztus mutatott példát. Ő is Krisztusban bízott. Tőle kapta azt a reményt, amely az önmagává vált személynek bátorságot ad. Erőt. Kitartást. Hogy magányos, gyötrelmes döntéshelyzeteiben kétségbe ne essen.

A félelemről, szorongásról szóló könyve egy egyedi, konkrét döntéshelyzetet mutat be. Ábrahám történetét, aki kötelességének érzi, hogy Istentől kapott egyetlen fiát, Izsákot feláldozza. Szorongását, magányát képtelen megosztani másokkal. De nem bénul le. Mindent elkészít ahhoz, ami az áldozat bemutatásához szükséges. De a végkimenetelt Istenre bizza. Hite rendíthetetlen.

Ábrahám esete olyan gyötrelmekre mutat rá, amelyek mindnyájunk életében előfordulhatnak. Amikor két rossz lehetőség közül egyiket mégis választanunk kell. Helyettünk senki más nem dönthet. Teljesen magunkra maradunk. A szabaddá vált személy bátorságára, hitére van szükségünk, hogy vállalhassuk döntésünket. Hogy minden rosszból jó is születhet.

Kierkegaard a rossz lelkiismeretnek fontos szerepet tulajdonít az emancipációs folyamatban. Szerinte a rossz lelkiismeret serkenti az embert, hogy higgyen, bízson Krisztus megváltó erejében. Mert egyedül Krisztus áldozatvállalása mentheti meg az örök kárhozattól.

A rossz lelkiismeret értékelésében nekem más a meggyőződés. Más tapasztalatokat szereztem. Talán azért, mert Kierkegaard-ral ellentétben sosem hittem az örök kárhozatban. Elismerem, hogy a rossz lelkiismeret a belső érzékenység jele. Segít, hogy felismerjük, hova akarunk tartozni. Kinek akarunk megfelelni. Mit tartunk fontosnak. Mitől szeretnénk tartózkodni.

A rossz lelkiismeret értelmezésében eltérnek Kierkegaard-tól

Ismerem az önvádat. Az önmarcangolást. Amikor magunk körül forgunk. S az semmi jóra nem vezet. Rossz lelkiismerettel élni megterhelő. A bűnösség érzése helyett a bizalmat ápolom. Másokat is bátorítok, hogy bízzanak. Bízzanak abban, aki olyannak teremtett minket, amilyenek vagyunk. Azt mondom: arra figyelj, akiben megbízatsz! Ne a bűneidre.

A Szentírás ismétlődő állítása, miszerint Isten a jókat megjutalmazza, a rosszakat pedig megbünteti, pedagógiai jellegű. Buzdítás arra, hogy legyünk jók. Nekünk szól, nem Istent jellemzi.

Mi, teremtmények foggal és körömmel jövünk világra. Táplálékunk, mint a többi élőlényé is, egy másik élőlény. Természetünkhöz tartozik a pusztítás. Megvannak a képességeink is ahhoz, hogy kivágjuk a fát, amelynek egyik ága mi magunk vagyunk. Az emberiség csak most kezdi észrevenni, hogy összetartozunk. Egyémszóra szorulunk.

A Teremtő nem büntet minket, hanem tanít. De magam is ismerem azt a rossz érzést, amely elfog, ha valamit elmulasztottam vagy nem jól tettem. Lesz még ennek következménye... Mégis babonának tartom azt a vélelmet,

**VIGILIA
793**

hogy büntetésként valami titokzatos erő kárt okozhat nekem. Eszerint nem veszem komolyan Istent? Sosem félttem attól, hogy kárhozatba taszít. Örök jutalomra se várok. Számomra a számonkérő, büntető Isten elképzelhetetlen. Nincs szükségem igazságszolgáltatásra sem. Még kevésbé arra, hogy ítélkezzünk egymás fölött.

Gyóntatáskor nem vagyok ítélőbíró. Tanúja vagyok a reménynek, hogy Isten minden rosszból jót tud kihozni. A kiengesztelődés szentsége a bizalom helye. Bizalom, hit, hogy Istenben minden a helyére kerül. Van megoldás. Még a rossznak is lehetnek jó következményei. Ami nekem rossz, az lehet a másoknak jó. S ami másnak rossz, az nekem lehet jó. De az, amitől magamat megvédeném, azt másoknak sem akarom megtenni. Mert összetartozunk.

Ha bánom a bűneimet, vagyis ha fáj, hogy valamit rosszul tettem, akkor a felelősségem vált tudatossá bennem. Felismertem, hogy viselkedésemért én vagyok felelős. Tetteim következményeit elszenvedem. A szégyent, bánatot, rossz lelkiismeretet. Felelősségemet Isten se veszi el tőlem.

Istenben bízom kicsi korom óta. Ha kételkedtem is jóságában. Hiszen sokszor más történik, mint amit én jónak tartok. De megéltem a poklot is. Talán mint Kierkegaard. S általa belső tudást, biztonságot nyertem. Hitet.

**A belülről eredő
tudás, hit, az
élet maga a lélek
működése**

A Griesben végzett meditációs lelkigyakorlataimom minden évben nehezebbé vált a számolyon maradnom. Fizikailag. Lecsúsztam róla. A testem nem maradt a számolyon, akármit is csináltam. Nevetségesnek tűnhet ez. Érthető módon. De nekem akkor a tehetetlenségem vált nyilvánvalóvá. Megtapasztaltam, ami már kisgyerekkoromban is kétségbe ejtett. Nem vagyok képes megfelelni. Akaratomon kívül. Életem értelme vált kétségessé. Réműlet fogott el. Sötétség vett körül. Azt gondoltam, ez a pokol. Életfeladatomban vallottam kudarcot. Nem tudom teljesíteni azt, amiért születtem.

A pokolélmény fontos felismeréssel ajándékozott meg. Akkor lett tudatos bennem, hogy mit tartottam életfeladatomnak. Tudatlanul. Hogy a lélek jelenében legyek. Istenben. Figyelmesen, összeszedetten, szótlánul.

Pokolélményem után meditálás helyett két napig az erdőben sétáltam. Ott kaptam meg annak biztonságát, belső tudását, hitét, hogy a lélek vezet. Akkor is, ha nem meditálok. Akkor is, ha nem teljesítem azt, amiről azt hiszem, hogy életfeladatom. A lélek eddig is vezetett, ezután is vezetni fog. Ráhagyatkozhatok. Rábízhatom magam. Azokat is, akik hozzám fordulnak. Bennük is működik a lélek. Őket is a lélek vezeti.

Két nap után megpróbáltam újra számolyra ülni. Semmi gondot nem okozott.